

УДК 330.55:303.7336.71

Вікторія Володимирівна КОВАЛЕНКО

*доктор економічних наук, професор кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет, Україна,
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2783-186X>*

**ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ ТА ЙОГО МІСЦЕ
В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ ДЕРЖАВИ**

Коваленко, В. В. *Валовий внутрішній продукт та його місце в економічному зростанні держави.* Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 3-4 (74-75). С. 58–72.

Анотація. У статті проаналізовано динаміку змін валового внутрішнього продукту (ВВП) України та інших країн світу протягом 1991–2019 років. Визначено роль валового внутрішнього продукту в економічному зростанні держави. Відображено сучасний рівень валового внутрішнього продукту України порівняно з іншими країнами. Для порівняльного зіставлення використовувався показник валового внутрішнього продукту за паритетом купівельної спроможності на душу населення (реальний валовий внутрішній продукт). Акцентовано увагу на тому, що і в Україні, і в низці країн Європи наявна позитивна тенденція щодо його зростання. Встановлено, що функціонування тіньової економіки поряд з легальною, призводить до істотного скорочення в структурі доходів бюджету країни частки податкових надходжень, що ставить під загрозу виконання важливих державних програм. Проведено оцінювання валового внутрішнього продукту за категоріями кінцевого споживання та доходу. Доведено, що основний тягар втрат від економічного спаду перекладається на найманих працівників. Зменшення валового внутрішнього продукту призводить до скорочення питомої ваги заробітної плати. Проаналізовано динаміку показників співвідношення внутрішнього та зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту за період 2006–2019 рр. Встановлено, що найбільш піковий період, який є загрозовим щодо спроможності України виконувати зобов'язання, припадає на 2015–2017 рр. Визначено зовнішні та внутрішні причини повільного зростання реального валового внутрішнього продукту, зокрема: високий рівень корупції; війна на Сході; зростання інфляції, облікової ставки НБУ; низька інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств; зростання зовнішнього боргу; зношеність транспортної інфраструктури; слабка економічна динаміка; відсутність стратегії розвитку країни. Наведено напрямки вирішення негативної ситуації, що склалася в країні, запропоновано шляхи зростання темпів приросту валового внутрішнього продукту.

Ключові слова: номінальний ВВП; реальний ВВП; ВВП за паритетом купівельної спроможності; ВВП по ПКС на душу населення; економічне зростання.

Викторія Владимировна КОВАЛЕНКО

*доктор экономических наук, профессор кафедры банковского дела,
Одесский национальный экономический университет, Украина,
e-mail: kovalenko-6868@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2783-186X>*

**ВАЛОВЫЙ ВНУТРЕННИЙ ПРОДУКТ И ЕГО МЕСТО
В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РОСТЕ ГОСУДАРСТВА**

Коваленко, В. В. *Валовый внутренний продукт и его место в экономическом росте государства.* Вестник социально-экономических исследований : сб. науч. трудов. Одесса : Одесский национальный экономический университет. 2020. № 3-4 (74-75). С. 58–72.

Анотація. В статті проаналізована динаміка змін валового внутрішнього продукту України та інших країн світу за період 1991–2019 рр. Визначено роль валового внутрішнього продукту в економічному зростанні країни. Зображено сучасний рівень валового внутрішнього продукту України порівняно з іншими країнами. Для порівняльного аналізу використано показник валового внутрішнього продукту за паритету купівельної спроможності на душу населення (реальний валовий внутрішній продукт). Акцентовано увагу на тому, що і в Україні, і в ряду країн Європи існує позитивна тенденція щодо його зростання. Встановлено, що функціонування тіньової економіки поряд з легальною, призводить до суттєвого скорочення частки доходів бюджету країни частки податкових надходжень, що ставить під загрозу виконання важливих державних програм. Проведено оцінку валового внутрішнього продукту за категоріями кінцевого споживання та доходу. Доведено, що основне бремя втрат від економічного спаду перекладається на найманих працівників. Зменшення валового внутрішнього продукту призводить до скорочення частки зарплати. Проаналізовано динаміку показників співвідношення внутрішнього та зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту за період 2006–2019 рр. Встановлено, що найбільш небезпечний період, який становить загрозу для спроможності України виконувати зобов'язання, припадає на 2015–2017 рр. Визначено зовнішні та внутрішні причини повільного зростання реального валового внутрішнього продукту, зокрема: високий рівень корупції; війна на сході; зростання інфляції, учетної ставки НБУ; низька інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств; зростання зовнішнього боргу; зношеність транспортної інфраструктури; повільна економічна динаміка; відсутність стратегії розвитку країни. Наведено напрями вирішення негативної ситуації, яка склалася в країні, запропоновано шляхи збільшення темпів зростання валового внутрішнього продукту.

Ключові слова: номінальний ВВП; реальний ВВП; ВВП за паритету купівельної спроможності; ВВП за ППС на душу населення; економічне зростання.

Victoria KOVALENKO

*Doctor of Economics, Professor of Banking Department,
Odessa National Economic University, Ukraine, e-mail: kovalenko-6868@ukr.net,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2783-186X>*

GROSS DOMESTIC PRODUCT AND ITS PLACE IN THE STATE'S ECONOMIC GROWTH

Kovalenko, V. (2020). *Gross domestic product and its place in the state's economic growth* [Valovyi vnutrishnii produkt ta yoho mistse v ekonomichnomu zrostanni derzhavy], Socio-economic research bulletin, *Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 3-4 (74-75), pp. 58–72.

Abstract. The article analyzes the dynamics of changes in gross domestic product of Ukraine and other countries of the world during 1991–2019. The role of gross domestic product in the country's economic growth is determined. The current level of gross domestic product of Ukraine in comparison with other countries has been defined. Gross domestic product indicator by purchasing power parity per capita (real gross domestic product) was used for comparative analyses. Attention is focused on the fact that both in Ukraine and in a number of European countries there is a positive trend regarding its growth. It is established that the functioning of the shadow economy, along with the legal one, leads to a significant reduction in the share of tax revenues in the structure of the country's budget revenues, which endangers the implementation of important government programs. Assessment of gross domestic product by categories of final

consumption and income has been carried out. It has been proven that the main burden of losses from the economic downturn is shifted to employees. A decrease in gross domestic product leads to a reduction in the share of wages. The dynamics of indicators of the ratio of internal and external debt to gross domestic product for the period 2006–2019 is analyzed. It is established that the peak period, which poses a threat to Ukraine's ability to fulfill its obligations, falls on 2015–2017. It has been substantiated that the growth of real gross domestic product in Ukraine is insignificant. External and internal reasons for the slow growth of real gross domestic product are determined, in particular: a high level of corruption; war in the East; growth of inflation, NBU discount rate; low investment attractiveness of domestic enterprises; growth of external debt; deterioration of transport infrastructure; poor economic dynamics; lack of a country development strategy. The directions of solving the negative situation that has developed in the country are given, and the ways of increasing the growth rate of the gross domestic product are proposed.

Keywords: nominal GDP; real GDP; GDP at purchasing power parity; GDP per capita; economic growth.

JEL classification: E100; E520; O400

DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(74-75\).2020.58-72](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(74-75).2020.58-72)

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення економічного зростання є найважливішою умовою зростання рівня життя. Ще А. Сміт у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» базував власні дослідження на вивченні економічного розвитку суспільства та підвищення добробуту його населення. Він стверджував, що «щорічна праця кожного народу являє собою первісний фонд, який надає йому всі необхідні для існування і зручностей життя продукти» [1]. Згідно з А. Смітом, економіка будь-якої країни, розвиваючись, примножує багатства народу не тому, що ці багатства є грошима, а тому, що багатство слід вбачати в матеріальних (фізичних) ресурсах, які дає «щорічна праця кожного народу».

Варто констатувати, що навіть до колапсу глобальної діяльності через пандемію COVID-19, відбулося уповільнення продуктивності праці. У розвинених країнах та країнах, що розвиваються, уповільнення, яке відбулося після світової фінансової кризи 2007–2009 рр., ускладнило досягнення цілей сталого розвитку. Темп конвергенції сповільнився, оскільки розрив у продуктивності праці в країнах з розвинутою економікою залишався суттєвим, коли працівники в середньому виробляють менше п'ятої частини випуску тих країн, що розвиваються.

Синхронізований характер уповільнення продуктивності праці, викликаний пандемією COVID-19, піднімає питання про роль загальних факторів або наслідків, а також про те, наскільки вони знову будуть діяти під час пандемічної рецесії в 2021 році. Природа уповільнення та його драйвери виявилися суперечливими. Деякі пояснюють слабкість у зростанні продуктивності праці внаслідок зменшення технічного прогресу, оскільки інновації розглядаються як такі, що вже розроблені, залишивши лише інновації з нижчими граничними вигодами [2]. Інші вважають, що уповільнення темпів зростання продуктивності праці як «пауза», враховуючи тимчасову затримку між принципово новими цифровими технологіями, що розробляються, а потім впроваджуються у виробничі процеси [3]. Третім аргументом є те, що широкомасштабна слабкість зумовлена недостатнім попитом на вироблені товари та послуги [4]. Тому, в умовах сьогодення, дослідження динаміки економічного розвитку країни набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Аналізу проблем забезпечення економічного зростання держави присвячено наукові праці багатьох вчених та практиків. Так, Пелех О. зазначає, що «... економічне зростання свідчить про збільшення доходів усіх власників факторів виробництва, адже зростання доходів домогосподарств дає їм можливість задовольняти свої потреби на більш високому рівні; зростання доходів підприємств дає змогу розвивати виробництво, вдосконалюватися, підвищувати рівень оплати праці тощо; збільшення доходів уряду дає змогу реалізовувати на належному рівні соціально-економічну політику держави та забезпечувати задоволення суспільних потреб» [5, с. 60]. Т. Єфименко, відзначає, що «... в умовах нової економічної реальності, загроз виникнення нових кризових ситуацій, особливої актуальності для всіх регіонів та країн світу набуває здатність національних економік до стабільного розвитку» [6, с. 10].

Економічний розвиток країни належить до основних постулатів, які характеризують національну економіку. Аналіз праць вітчизняних дослідників доводить [7, с. 86], що сучасна наука трактує економічний розвиток як процес переходу від одного етапу економічного розвитку до іншого, коли на кожному подальшому етапі виробляються, окрім старих груп товарів та послуг, абсолютно нові, використовуються новіші технології та способи організації виробництва.

Деякі науковці пов'язують економічне зростання в державі з діючою системою монетарного регулювання. Так, Л. Матросова наголошує на важливості вдосконалення монетарної політики держави у напрямку забезпечення стабільного розвитку національної економіки [8, с. 503–504].

Як зазначає В. Міщенко [9, с. 154], особлива роль у збалансуванні грошових потоків та темпів економічного зростання належить центральним банкам, які, зазвичай, неохоче беруть участь у процесах стимулювання економічного розвитку. Зазначене викликано тим, що Центральні банки обмежені своїми функціями, які полягають у суто оперативних підходах до прогнозування процентних ставок та грошових індикаторів, нехтуючи розробкою та реалізацією проциклічної монетарної політики, спрямованої на підтримку економічного зростання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основною метою для кожної держави є забезпечення економічного зростання в державі. Економічне зростання залежить від сформованого валового внутрішнього продукту. Саме тому, визначення ролі валового внутрішнього продукту в економічному зростанні держави має особливу актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення та поглиблення теоретичних засад, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінювання валового внутрішнього продукту та його ролі в економічному зростанні держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вимірювання економічного розвитку використовують різні показники, статистичний аналіз яких дає змогу оцінити спрямованість і тенденції розвитку, а також чинники, що на нього впливають. На макrorівні основним показником розвитку економіки країни є валовий внутрішній продукт (ВВП).

Згідно з визначенням економічного словника [10, с. 32], ВВП – це узагальнений економічний показник, розрахований у системі національних рахунків, який оцінює остаточні результати поточного виробництва на території країни за певний проміжок часу, зазвичай, за рік. Він розраховується як сума доданої вартості, створеної у виробничій та невиробничій сферах, і спожитого

основного капіталу у вигляді амортизації. Чим більше значення показника, тим вище рівень розвитку країни.

Показник ВВП характеризує можливості економіки щодо забезпечення добробуту населення у трьох аспектах: ефективність розподілу виробництва на продукти проміжного та кінцевого призначення; структура кінцевого попиту (споживання, нагромадження, внутрішньо торговельне сальдо); первинні доходи.

Оскільки усі основні показники в системі національних рахунків відображають результати економічної діяльності за рік і виражені в цінах цього року, вони є номінальними. Номінальні показники не дають змогу здійснювати аналіз та порівняння ВВП різних країн світу, а також порівнювати показники однієї країни в різні періоди часу. Такі показники можна порівнювати за допомогою реальних даних, а саме показників реального виробництва та реального рівня доходів, які виражені в незмінних зіставлених цінах [5, с. 45], тому дослідження динаміки ВВП України пов'язане з аналізом номінального та реального ВВП. Номінальний ВВП – це ВВП, розрахований у цінах цього року. На величину номінального ВВП впливають такі фактори: зміни реального рівня виробництва; зміна рівня цін. Реальний ВВП – це ВВП, який вимірюється у зіставлених незмінних цінах, у цінах базового року. При цьому базовим може бути обраний будь-який рік, тобто за хронологією він може бути як раніше, так і пізніше конкретного (рис. 1).

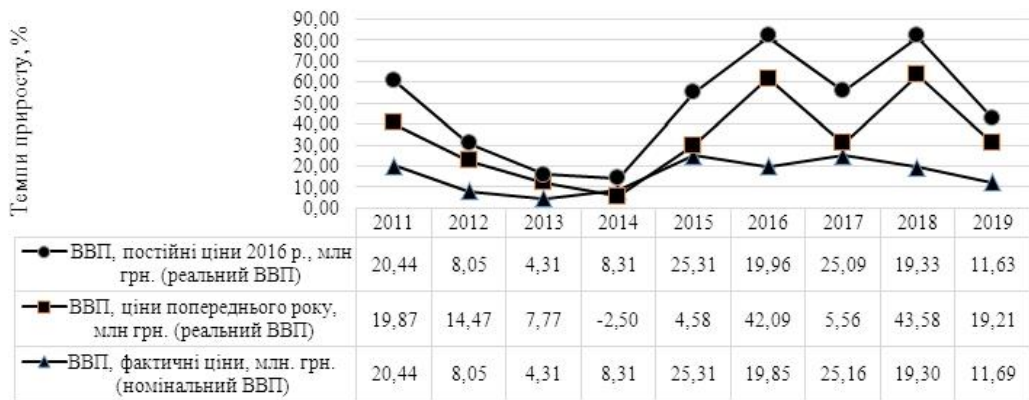

Рис. 1. Темпи приросту ВВП України за різними методиками розрахунку за період 2011–2019 рр., %

Джерело: розраховано автором за матеріалами [12; 13]

Як свідчать дані рис. 1, впродовж 2010–2013 рр. реальний ВВП мав тенденцію до щорічного зростання. Така динаміка вказувала на незначне, проте все ж таки зростання економіки України загалом. Але у 2014 р. зростання обсягу номінального ВВП порівняно з 2013 р. сягнуло 121 717 млрд. грн., або 108,3%, водночас обсяг реального ВВП у 2014 р. знизився на 35 103 млрд. грн., або до 97,5% (рис. 1). Такі значні коливання, коли номінальний ВВП зростає, а реальний знижується, відбуваються під час інфляції у зв'язку зі зростанням цін на товари та послуги з одночасним скороченням обсягів виробництва, споживанням.

Проведемо порівняльний аналіз економічного розвитку України та країн Європи. Аналіз номінального ВВП України протягом понад 20 останніх років наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка ВВП України та груп країн Європи

Роки	ВВП України, номінальний		ВВП (ПКС) на душу населення, current international \$				
	всього, млн. грн.	на душу населення, грн.	Україна	Польща	ЦСЄ і Балтика ¹	Єврозона ²	ЄС
1996	81 519	1 595	–	–	–	–	–
1997	93 365	1 842	–	–	–	–	–
1998	102 593	2 040	–	–	–	–	–
1999	130 442	2 614	–	–	–	–	–
2000	176 128	3 582	3 803	10 651	10 010	25 317	22 573
2001	211 175	4 340	4 290	11 111	10 791	26 514	23 690
2002	234 138	4 855	4 628	11 781	11 598	27 539	24 733
2003	277 355	5 801	5 206	12 256	12 339	27 955	25 325
2004	357 544	7 535	6 042	13 346	13 463	29 072	26 559
2005	457 325	9 709	6 452	13 896	14 290	30 106	27 505
2006	565 018	12 076	7 184	15 144	15 884	32 522	29 757
2007	751 106	16 150	8 006	16 785	17 710	34 411	31 531
2008	990 819	21 419	8 396	18 310	19 612	35 747	32 958
2009	947 042	20 564	7 240	19 243	19 611	34 844	32 162
2010	1 079 346	24 798	7 666	21 069	20 728	35 842	33 260
2011	1 299 991	29 980	8 910	22 851	22 151	37 434	34 720
2012	1 404 669	32 480	9 343	23 833	22 956	37 810	35 279
2013	1 465 198	33 965	10 692	24 719	23 974	38 992	36 492
2014	1 586 915	36 904	10 744	25 602	24 956	39 922	37 503
2015	1 988 544	46 413	10 164	26 595	25 842	40 865	38 457
2016	2 385 367	55 899	11 148	27 383	26 867	42 081	39 625
2017	2 982 920	70 224	11 871	29 026	28 681	43 637	41 126
2018	3 558 706	84 192	12 629	31 834	31 740	47 283	44387
2019	3 974 564	94 590	13 341	34 218	34 136	49 237	46468

Примітка:

¹Болгарія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія;

²19 країн ЄС.

Джерело: складено автором на основі матеріалів [12; 13; 14]

Аналіз номінального ВВП України за останні більше ніж 20 років (табл. 1) демонструє позитивну тенденцію до зростання протягом усього періоду, за винятком 2009 р., який припав на період світової економічної кризи 2008–2009 рр. Так, динаміка ВВП (ПКС) на душу населення України до 2008 р. мала виразну тенденцію до зростання. Однак з 2009 р. ця тенденція призупиняється. Зазначене спричинено світовою фінансово-економічною кризою 2008–2009 рр., через що у 2009 р. мало місце зниження рівня цього показника. Далі після незначного

піднесення у 2010–2014 рр. знову спостерігалось його падіння, пов'язане з війною на сході України. З 2016 р. ВВП (ПКС) знову починає зростати.

Як зазначено у науковій праці [15, с. 68–69], динаміка номінального ВВП відображає три глибокі кризи, які вітчизняна економіка пережила за період незалежності.

Перша криза пов'язана з кардинальною трансформацією економіки, зумовленою переходом до ринкових відносин (лібералізація зовнішньої торгівлі, розрив економічних зв'язків у межах колишнього СРСР). Після потрясінь відбулося часткове відновлення завдяки зростанню світових цін на сировину, насамперед, продукцію металургії. Поступальний розвиток тривав до 2008 р.

Друга криза була спричинена унаслідок порушення основних макроекономічних пропорцій, зокрема, різкого зростання рівня споживання, збільшення залежності від зовнішніх ринків, скорочення зовнішнього попиту, дефіциту зовнішніх запозичень та неадекватної курсової політики, країна виявилася надто вразливою до погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури. Саме тому під час світової фінансової кризи у 2009 р. ВВП України знизився на 15,1%, що було найгіршим показником серед країн СНД. Найбільших втрат у цей період зазнали будівництво, фінанси, переробна промисловість і торгівля. Часткове відновлення економіки протягом 2010–2012 рр. знову ж таки не дало їй змогу досягнути передкризового рівня 2008 р.

Третя хвиля кризи у 2013 р. була викликана тим, що Україна отримала з боку основного торговельного партнера, а саме Росії, яка після торговельної війни переросла в 2014 р. у справжню війну (окупація значної частини економічної території, розрив усталених економічних зв'язків, постійне скорочення доступу до ринку Росії). Відновлювальне зростання почалося в 2016 році, коли ВВП виріс на 2,4% [16, с. 20]. Також варто додати, що сьогоднішня криза викликана пандемією COVID-19.

Інша ситуація складається, якщо розглядати ВВП за паритетом купівельної спроможності, зокрема на душу населення (рис. 2).

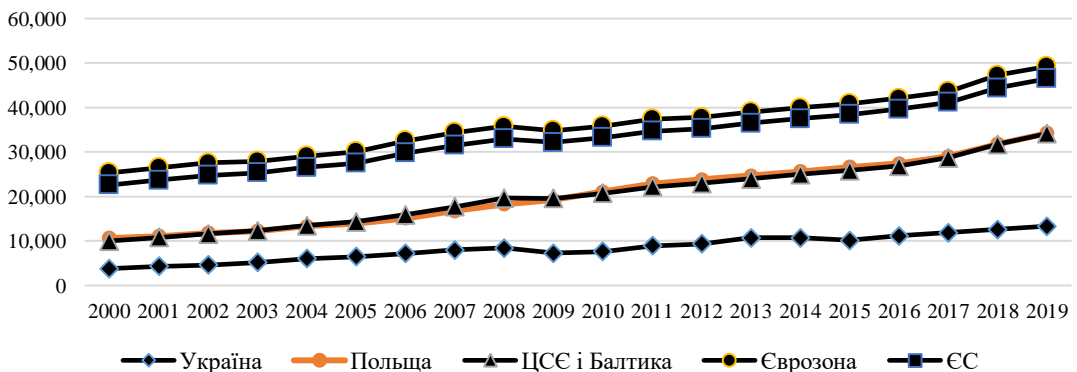

Рис. 2. Динаміка ВВП (ПКС) України та країн Європи за період 2000–2019 рр., current international \$

Джерело: складено автором на основі матеріалів [12; 13; 14]

Дані рис. 2 демонструють зростання ВВП (ПКС) на душу населення України порівняно з іншими європейськими країнами. Найбільш цікавим є порівняння з

найближчим сусідом, а саме Польщею. За 2000–2019 рр. у Польщі спостерігалось безперервне зростання ВВП (ПКС) на душу населення. Навіть світова фінансова криза не вплинула на позитивну тенденцію цього показника.

Порівняння ВВП (ПКС) на душу населення України з аналогічним показником у середньому по країнах Центральної Європи та Балтики дає такі ж результати, хіба що за винятком того, що в період економічної кризи в цих країнах мало місце незначне падіння ВВП (ПКС) на душу населення. У цій групі країн показник ВВП (ПКС) на душу населення зростає, проте, на відміну від Польщі (де було зростання), спостерігалось незначне падіння у 2008–2009 рр. На початку аналізованого періоду в країнах Центральної Європи та Балтії цей показник був у 2,6 рази більшим, ніж в Україні. Зазначене прослідковується і у 2019 р.

Варто відмітити, що тенденція до відставання України за ВВП (ПКС) на душу населення спостерігається по відношенню до країн Євразії та ЄС загалом. Сьогодні відставання сягає майже 4 рази. Зауважимо, що Польща за досліджуваний період істотно скоротила своє відставання від інших країн ЄС (відносно країн Євразії показник зменшився від 2,5 разів на початку 2000 р. до 1,5 разів у 2019 р.).

Як зазначає С. Даніліна [17, с. 14], за номінальним ВВП, розрахованим за методикою Світового банку, Україна в 2018 році посідає 60-е місце серед 190 країн світу. Номінальний ВВП в Україні зростає динамічніше, ніж в країнах-сусідах. Однак показник зростання ВВП в 20% не дає повної картини, оскільки реальний ВВП зріс всього на 2,5%, якщо врахувати інфляцію. За цим показником Україна – беззаперечний лідер і серед країн-сусідів, і на пострадянському просторі – 22,1%. Схожі показники зростання цін в Узбекистані (19%) і Азербайджані (16%). Водночас рівень інфляції в 2018 році в нашій країні був майже в три рази більше, ніж в Білорусі та практично в чотири рази перевищував показник інфляції в Молдові.

У цьому контексті варто звернути увагу на дослідження проведене М. Зверяковим, який стверджує, що: «...вихід із нинішніх труднощів і перехід на траєкторію сталого розвитку можливі на основі нової соціально-економічної моделі, де розширене відтворення можливе на підприємствах реального сектору економіки» [16, с. 25].

Варто також звернути увагу на те, що як номінальний, так і реальний ВВП можуть не завжди коректно відображати фактичні обсяги виробництва в країні через існування так званої тіньової економіки. Функціонування тіньової економіки поряд з легальною, призводить до істотного скорочення в структурі доходів бюджету країни частки податкових надходжень, що ставить під загрозу виконання важливих державних програм [18] (рис. 3).

У 2019 році рівень тіньової економіки склав 28% від обсягу офіційного ВВП. Тобто продовжується тенденція щодо зниження рівня тіньової економіки. Водночас, залишається неподоланою низка чинників, що стримують процеси детінізації економіки в Україні, серед яких варто виділити: низький рівень захисту прав власності; недосконалість судової системи країни (основними вадами якої визнаються недостатня інституційна спроможність та незалежність гілок судової системи), як наслідок, низький рівень суспільної довіри до неї; високий рівень корупції в країні; збереження викликів забезпеченню стабільного функціонування фінансової системи країни; наявність територій, непідконтрольних уряду, утворених у ході збройного конфлікту на території країни, та, як наслідок, зростання «потенційних можливостей» для виникнення нових схем контрабанди

товарами. При оцінюванні ВВП окрім порівняння номінального та реального його рівнів, за доцільне є дослідження структури за категоріями кінцевого споживання та категоріями доходу (рис. 4).

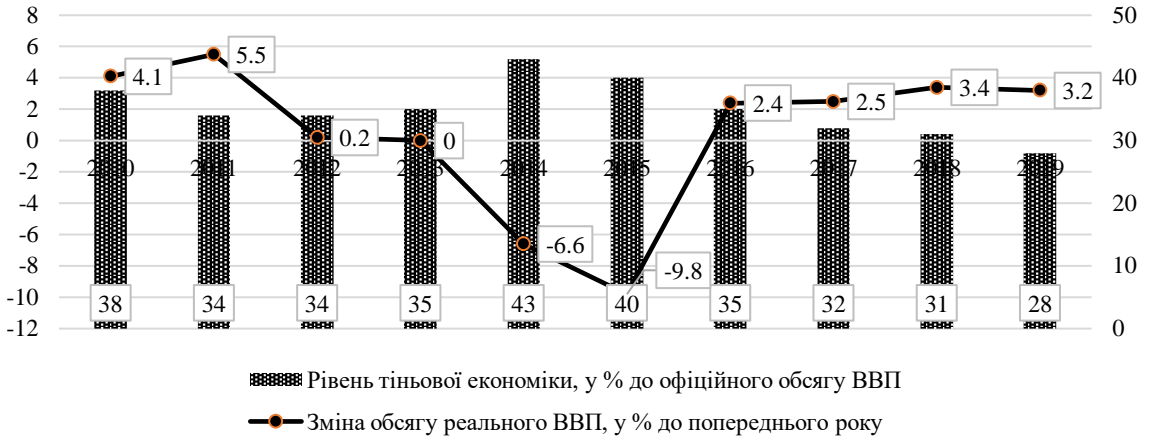

Рис. 3. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року)

Джерело: складено за матеріалами [19]

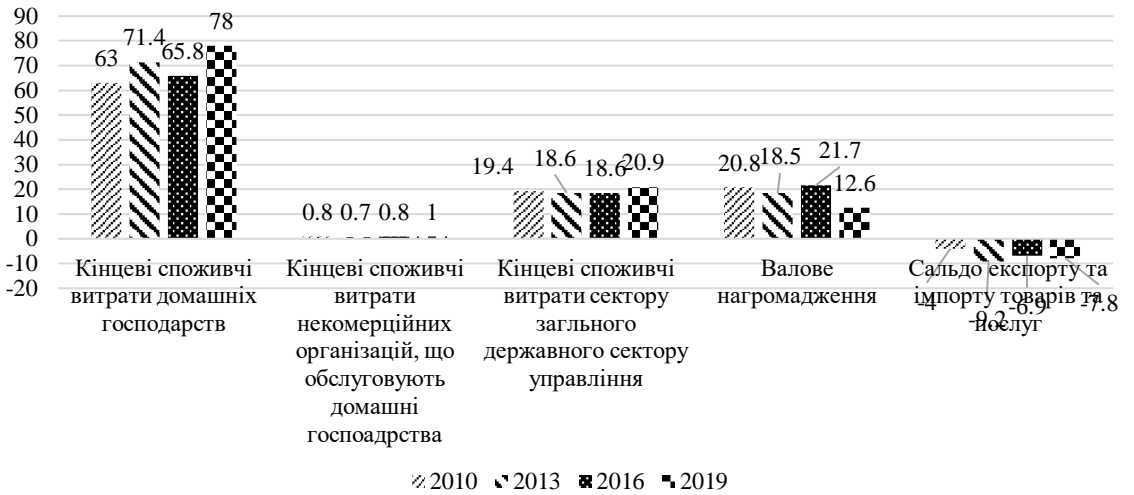

Рис. 4. Структура ВВП за категоріями кінцевого використання, %

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

Як свідчать дані рис. 4, кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за аналізований період мають тенденцію до зростання у структурі ВВП за категоріями кінцевого використання. Так, у 2019 р. вони зросли порівняно з 2010 р. на 15%. При цьому валове нагромадження має зворотну тенденцію до зниження, у 2019 р. воно складало 12,6%, що на 8,2% менше ніж у 2010 р. Протягом аналізованого періоду спостерігається від'ємне сальдо експорту/імпорту товарів і послуг, що свідчить про зниження виробничих потужностей щодо експортування.

Варто відмітити, що за I квартал 2020 р. кінцеві споживчі витрати домашніх господарств склали у структурі ВВП 86,7%, а валове нагромадження капіталу досягло від'ємного значення та склало -5,2%. У табл. 2 наведено дані про структуру валового внутрішнього продукту за категоріями доходу.

Таблиця 2

Структура ВВП за категоріями доходу, %

Категорія	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Темпи зростання ВВП	104,1	105,5	100,2	100,0	93,4	90,2	103,6	101,7	119,3	111,6
Питома вага у ВВП:										
Оплата праці найманих працівників	48	47	50	50	46	39	37	39	41	43
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	12	14	13	13	13	16	15	16	15	14
Валовий прибуток, змішаний дохід	40	39	37	38	41	45	48	45	44	47
Коефіцієнт «бізнес-праця»	83,8	83,2	73,5	75,3	88,1	115,1	129,3	115,4	107,3	109,3

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

Основний тягар втрат від економічного спаду перекладається на найманих працівників. Легко помітити, що практично в усіх випадках, зменшення ВВП призводить до скорочення питомої ваги заробітної плати. Так, наприклад, в Україні у 2015 р. на заробітну плату найманих працівників припадало 39,1%, тоді як у 2013 р. цей показник був на 10 відсоткових пунктів більшим. Якщо перерахувати в абсолютних зіставних показниках, то доходи від заробітної плати у 2015 р. порівняно з 2014 р. скоротилися на 24%, а порівняно з 2013 р. – на 34%.

Також прослідковується зростання питомої ваги валового прибутку в період економічної кризи. У 2015 р. в Україні питома вага валового прибутку досягла достатнього значення порівняно з 2016–2019 рр., незважаючи на падіння обсягів виробництва протягом двох років. Більше того, в Україні, хоча за 2014–2015 рр. реальні обсяги виробництва скоротилися майже на 16%, реальний валовий прибуток навіть зріс на 1,2%.

Зазвичай, в період економічної кризи не зменшуються також доходи держави. У 2015 р. в Україні питома вага податків (йдеться про непрямі податки за мінусом субсидій на виробництво та імпорт) досягла свого історичного максимуму – 16%. Більше того, українська держава не тільки змогла компенсувати втрати від падіння обсягів виробництва, але й збільшила свої реальні доходи за рахунок цих податків у 2015 р. на 7,2% порівняно з 2013 р.

Для характеристики співвідношення доходів бізнесу та найманих працівників скористаємося показником, який у науковій праці [20, с. 51] названо коефіцієнтом «бізнес-праця». Він показує, скільки відсотків від оплати праці найманих працівників становить валовий дохід бізнесу. Формально він дещо нагадує відомий у марксисті показник норми додаткової вартості, яка показує ступінь експлуатації найманої праці. У нашому дослідженні він буде демонструвати лише співвідношення первинних доходів двох груп суб'єктів: найманих працівників та корпоративного бізнесу.

Варто звернути увагу на те, що зазначений показник є досить високим. В окремі роки він перевищував 100%, що загалом не є характерним для сучасного світу. Це свідчить про нерозвиненість внутрішнього ринку, адже його формують переважно споживацькі витрати домогосподарств. Це також позначається на формуванні пенсійного фонду, оскільки відрахування до нього прямо залежать від фонду оплати праці (в Україні ця проблема є дуже відчутною). Для України чітко прослідковується зниження показника до 2012 р. та значне його зростання у наступні роки. Коефіцієнт «бізнес-праця» досяг найвищого значення за весь досліджуваний період – 129,3%. Це є ще одним свідченням того, що вітчизняна економічна система більше опікується доходами бізнесу, аніж найманих працівників.

При оцінці рівня ВВП за доцільне є також дослідити такі показники як співвідношення валового зовнішнього та внутрішнього боргу до ВВП. Зазначені показники характеризують спроможність держави виконувати власні зобов'язання (рис. 5).

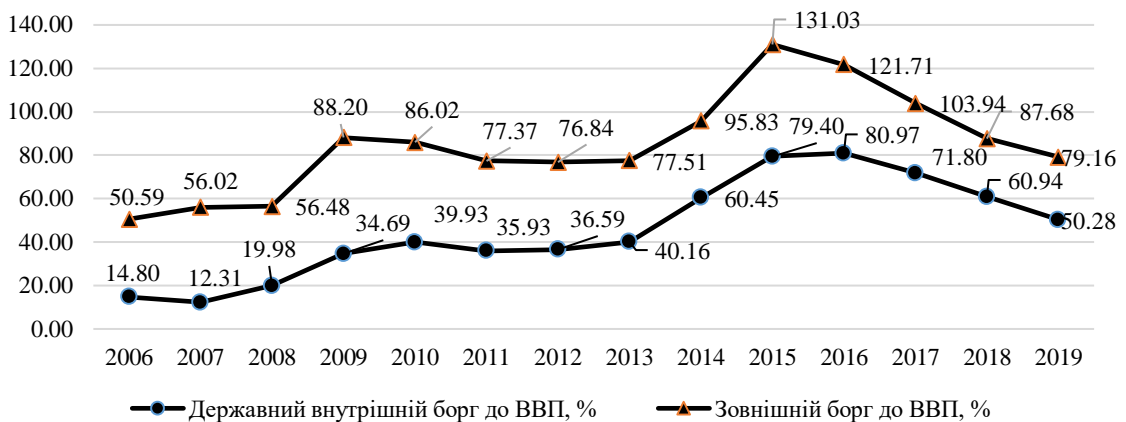

Рис. 5. Динаміка показників співвідношення внутрішнього та зовнішнього боргу до ВВП за період 2006-2019 рр, %

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Як свідчать дані представлені на рис. 5, найбільш піковий період, який є загрозою щодо спроможності України виконувати зобов'язання, припадає на 2015–2017 рр. У цей період співвідношення зовнішнього боргу до ВВП перевищувало 100%, а внутрішнього наближалось до критичного. За методологією Міжнародного валютного фонду співвідношення суми державного зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту досягає критичного рівня, коли він складає 60%.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, можна зробити висновок, що вітчизняна економіка протягом усього досліджуваного періоду мала тенденцію до зростання за показниками реального та номінального ВВП. Однак це зростання час від часу має тенденцію до коливань. Порівняно з країнами Європи, зокрема, Польщею, країнами Центральної Європи та Балтії, країнами Євросони та ЄС загалом, зростання України є незначним, спостерігається щоразу більше відставання. Повільні темпи економічного розвитку України загалом мають внутрішній характер, адже йдеться про високий рівень корупції, події на Сході країни, низьку інвестиційну привабливість вітчизняних підприємств, зростання зовнішнього боргу, зношену транспортну інфраструктуру, слабку економічну динаміку тощо.

Пріоритетним напрямком перш за все має бути забезпечення макро-економічної стабільності фінансового сектору економіки. Це має супроводжуватися проведенням ключових структурних реформ, щоб дати поштовх економічному зростанню. Оскільки Україна перебуває в дуже складній політичній та економічній ситуації, то для стабілізації ВВП є необхідним проведення державної політики, яка повинна супроводжуватися реалізацією ключових структурних реформ. Вважаємо, що урядовим органам, в умовах застосування монетарного устрою на підставі режиму таргетування інфляції та враховуючи важливість підвищення ефективності використання основних інструментів монетарного регулювання, за необхідне, перш за все, є забезпечення узгодженості монетарної та фіскальної політик. Координація грошово-кредитної та фіскальної політики повинна полягати у виробленні та реалізації їх таким чином, щоб вони не суперечили одна одній і разом сприяли досягненню загальних цілей економічної політики, якими є стає економічне зростання та низький рівень безробіття за довгострокової цінової стабільності та зовнішньої стійкості.

Інфляційний таргет на рівні 5% відповідає кількісній цілі Стратегії монетарної політики Національного банку України та загалом є науково обґрунтованим з конвенційної точки зору, однак цей орієнтир не враховує ймовірний вплив другої хвилі COVID-19 в 2021 році, що буде реалізовано у формі продовження рецесії та скорочення споживання у результаті нового етапу карантину. Розгортання такого сценарію має високі ризики зупинення національної економіки, що (на фоні низької облікової ставки та загалом м'якого монетарного режиму) може призвести до стрімкої дезінфляції з потенційним переростанням у дефляцію.

Недостатня дієвість монетарного трансмісійного механізму знайшла відображення в розбалансуванні грошового й валютного ринків, деформації кредитного ринку та погіршенні кредитного клімату, зменшенні впливу монетарних імпульсів центрального банку як на фінансову систему, так і на реальний сектор економіки. Тобто основною проблемою вагомого впливу монетарного регулювання на економічне зростання в державі є відновлення дієвості каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, який залежить від вибору монетарного устрою.

Вкрай необхідними країні є реформи газового сектору, дерегуляція бізнесу, а також прозора система державних закупівель. Вітчизняним урядовим органам влади за потрібне є мінімізувати негативний ефект від бюджетної стабілізації з метою підвищення економічної активності. За для цього потрібні такі наступальні дії: знаходження коштів для найважливіших інфраструктурних

проектів, використовуючи механізм пільгового фінансування; максимально заохочувати підприємницьку діяльність; застосовувати нові банківські інструменти для фінансування проектів; максимізувати підтримку виробничої сфери, яка націлена на експорт, за рахунок інформаційної, технічної та юридичної підтримки самих експортерів; сприяння виходу на зовнішній ринок вітчизняного малого та середнього бізнесу; формування дієвої системи експертного кредитування та страхування. Вищезазначене обумовлює необхідність подальших досліджень цих питань.

Література

1. Сміт А. *Дослідження про природу і причини багатства народів*. Київ : Наш формат, 2018. 736 с.
2. Gordon, R., Sayed H. *The industry anatomy of the transatlantic productivity growth slowdown*. NBER Working Paper 25703. National Bureau of Economic Research. Cambridge, MA. 2019. No. 37. Pp. 3–38.
3. Brynjolfsson E., Rock D., Syverson C. *The productivity J-Curve : How intangi bles complement general purpose technologies*. NBER Working Paper 25148, National Bureau of Economic Research. 2020. 55 p.
4. Summers L. H. *Demand side secular stagnation*. American Economic Review. 2015. Vol. 105. No. 5. Pp. 60–65. DOI: 10.1257/aer.p20151103.
5. Пелех О. Б. *Аналіз динаміки ВВП України в контексті Європейського розвитку*. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 60–64.
6. Єфименко Т. І. *Звітування зі сталого розвитку : виклики та шляхи подолання*. Фінанси України. 2019. № 11. С. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.11.009>.
7. Пелех О. *Циклічність економічного розвитку і структурні зміни в економіці*. Причорноморські економічні студії. 2018. № 27. Ч. 1. С. 85–89.
8. Матросова Л. М. *Сучасні проблеми монетарної політики НБУ в умовах розвитку національної економіки*. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 23. С. 500–505.
9. Mishchenko V., Naumenkova S., Mishchenko S., Ivanov V. *Inflation and economic growth : The search for a compromise for the Central Bank's monetary policy*. Banks and Bank Systems. 2018. Vol. 13. No. 2. Pp. 153–163. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13\(2\).2018.13](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13(2).2018.13).
10. Осовська Г., Юшкевич О., Завадський Й. *Економічний словник*. Київ : Кондор, 2007. 358 с.
11. *Економічна статистика : навч. посіб.* / За ред. Р. М. Моторина. Київ : КНЕУ, 2005. 362 с.
12. *Валовий внутрішній продукт України* / Міністерство фінансів України : сайт. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp> (дата звернення: 05.08.2020).
13. *Соціально-економічний розвиток України за січень-травень 2020 р.* / Державна служба статистики України : сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_05_2020.pdf (дата звернення: 05.08.2020).
14. *GDP per capita, PPP (current international \$)* / The World Bank : website. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD> (access date: 07.08.2020).
15. *Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України : наук. доповідь / за ред. І. Бобух*. Київ : ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. 390 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).
16. Зверяков М. І. *Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії*. Економіка України. 2018. № 10. С. 10–31.
17. Даниліна С. О. *Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту України*. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2019. № 9–10 (272–273). С. 10–21. DOI: 10.32680/2409-9260-2019-9-10-272-273-10-21.

18. Фатюха Н. Г., Шумакова К. В. *Сучасний стан тіньової економіки у ВВП України*. Економічний простір. 2014. № 82. С. 125–135.
19. *Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році* / Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства України. Тіньова економіка. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення: 10.08.2020).
20. Задоя А. О. *Структура ВВП за категоріями доходу : порівняльний аналіз*. Європейський вектор економічного розвитку. 2016. № 2 (21). С. 48–55.

References

1. Smith, A. (2018). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* [Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv], Nash format, Kyiv, 736 s. [in Ukrainian]
2. Gordon, R., & Sayed, H. (2019). *The industry anatomy of the transatlantic productivity growth slowdown*. NBER Working Paper 25703, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, No. 37, pp. 3–38.
3. Brynjolfsson, E., Rock, D. & Syverson, C. (2020). *The productivity J-Curve: How intangi bles complement general purpose technologies*. NBER Working Paper 25148, National Bureau of Economic Research, 55 p.
4. Summers, L. H. (2015). *Demand side secular stagnation*. American Economic Review, Vol. 105, No. 5, pp. 60–65. DOI: 10.1257/aer.p20151103.
5. Pelekh, O. B. (2019). *Analysis of Ukraine's GDP dynamics in the context of European development* [Analiz dynamiky VVP Ukrainy v konteksti Yevropeiskoho rozvytku], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Vyp. 23, Ch. 2, s. 60–64 [in Ukrainian]
6. Efimenko, T. I. (2019). *Sustainability reporting: challenges and ways to overcome* [Zvituvannia zi staloho rozvytku: vyklyky ta shliakhy podolannia], Finansy Ukrayiny, No. 11, s. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.11.009> [in Ukrainian]
7. Pelekh, O. (2018). *Cyclical economic development and structural changes in the economy* [Tsyklichnist ekonomichnoho rozvytku i strukturni zminy v ekonomitsi], Prychornomorski ekonomichni studii, No. 27, Ch. 1, s. 85–89 [in Ukrainian]
8. Matrosova, L. M. (2018). *Modern problems of the NBU monetary policy in the conditions of national economy development* [Suchasni problemy monetarnoi polityky NBU v umovakh rozvytku natsionalnoi ekonomiky], Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, Vyp. 23, s. 500–505 [in Ukrainian]
9. Mishchenko, V., Naumenkova, S., Mishchenko, S. & Ivanov, V. (2018). *Inflation and economic growth: The search for a compromise for the Central Bank's monetary policy*. Banks and Bank Systems, Vol. 13, No. 2, s. 153–163. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13\(2\).2018.13](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13(2).2018.13).
10. Osovska, G., Yushkevych, O. & Zavadsky, J. (2007). *Economic Dictionary* [Ekonomichnyi slovnyk], Condor, Kyiv, 358 s. [in Ukrainian]
11. Motorin, R. M. (ed.) (2005). *Economic statistics* [Ekonomichna statystyka], KNEU, Kyiv, 362 s. [in Ukrainian]
12. *Gross domestic product of Ukraine* (2020) [Valovi vnutrishnii produkt Ukrainy], Ministerstvo finansiv Ukrainy: sait. Retrieved from: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp> [in Ukrainian]
13. *Socio-economic development of Ukraine for January-May 2020* [Sotsialno-ekonomichni rozvytok Ukrainy za sichen-traven 2020 r.], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: sait. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_05_2020.pdf [in Ukrainian]
14. *GDP per capita, PPP (current international \$)*. The World Bank: website. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>.
15. *National and global determinants of economic growth of Ukraine: a scientific report* (2018). Ed. by I. Bobukh [Natsionalni ta hlobalni determinanty ekonomichnoho zrostannia Ukrainy:

- naukova dopovid; za red. I. Bobukh], Institute of Economic Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 390 s. Retrieved from: <http://ief.org.ua/docs/sr/299.pdf> [in Ukrainian]
16. Zvieriakov, M. I. (2018). *Theoretical paradigm for sustainable development and Ukrainian realities* [Teoretychna paraduhma staloho rozvytku ta ukraïnski realii], Ekonomika Ukrainy, No. 10, s. 10–31 [in Ukrainian]
 17. Danylina, S. O. (2019). *Analysis of the dynamics of gross domestic product of Ukraine* [Analiz dynamiky valovoho vnutrishnioho produktu Ukrainy], Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, No. 9–10 (272–273), s. 10–21. DOI: 10.32680/2409-9260-2019-9-10-272-273-10-21 [in Ukrainian]
 18. Fatyukha, N. H., Shumakova, K. V. (2014). *The current state of the economy in the GDP of Ukraine* [Suchasnyi stan tiniovoi ekonomiky u VVP Ukrainy], Ekonomichniy prostir, No. 82, s. 125–135 [in Ukrainian]
 19. *General trends of the shadow economy in Ukraine in 2019 (2020)* [Zahalni tendentsii tiniovoi ekonomiky v Ukraini u 2019 rotsi], Ministerstvo ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. Tiniova ekonomika. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?Lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEconomics> [in Ukrainian]
 20. Zadoya, A. O. (2016). *GDP structure by income categories: a comparative analysis* [Struktura VVP za katehoriïamy dokhodu: porivnialnyi analiz], Evropeïskyi vektor ekonomichnoho rozvytku, No. 2 (21), s. 48–55 [in Ukrainian]